

België

Een geschiedenis van onderuit

Jan DUMOLYN & Tjen MAMPAEY (red.)

Jan DUMOLYN & Tjen MAMPAEY (red.), *België. Een geschiedenis van onderuit*, Berchem: EPO, 2012, 254 pp., ISBN: 978 94 912 9734 2.

Wat hebben een handwerker die in het Damme van de 13e eeuw protesteert tegen de hoge belasting op bier, een 16e-eeuwse metsersdiender die drie kwart van zijn loon naar voeding ziet gaan en een landbouwersfamilie die in 1870 van het platteland naar industriestad Gent trekt met elkaar gemeen? Het zijn enkele van de levendige voorbeelden die de auteurs van *België. Een geschiedenis van onderuit* aanhalen.

Een duikvlucht over de geschiedenis van de kleine man, zo laat dit boek zich nog het best samenvatten. Een duikvlucht, omdat duizend jaar geschiedenis samengebald in 254 pagina's betekent dat er keuzes gemaakt moeten worden: wat vertel je wel en niet? Waar spreekt het verleden voor zich? Dat het vaak de beschikbaarheid van bronnenmateriaal is die de selectie stuurt, is een valkuil die de auteurs wisten te vermijden.

Maar wie is nu die kleine man, de spreekwoordelijke Jan met de pet die centraal staat in dit boek? Iedereen kent het begrip, het definiëren is een ander paar mouwen en daar wagen ook de auteurs zich niet aan. Zij houden het op de kleine man als een meervoudsvorm. 'De grote massa van hen die in elke klassenmaatschappij eigenlijk geen stem krijgen en dus minder in de historische bronnen opduiken.'¹ Een negatieve definitie, dus: de havenots.

Helemaal nieuw is die invalshoek niet. De afgelopen decennia zijn heel wat facetten van de geschiedenis van de kleine man uitvoerig bestudeerd, getuige een brede stroom vakpublicaties. Recente onderzoeksresultaten voor een breed publiek toegankelijk maken, is wel uitzonderlijk, en dat is meteen de grote verdienste van de auteurs. Vijftien historici leverden uiteindelijk een bijdrage voor *België. Een geschiedenis van onderuit*, onder redactie van professor Jan Dumolyn (hoogleraar UGent) en Tjen Mampaey (politiek wetenschapper en onderwijzer).

Het boek is vooral een economisch verhaal: veel aandacht gaat naar de levensstandaard, de plattelandssamenleving en de arbeidsomstandigheden van ambachtsslui en arbeiders. Een uitloper daarvan is de strijd voor sociale en politieke erkenning, waarvan men er terecht op wijst dat politieke inspraak lang voor de oprichting van de Belgische Werkliedenpartij (in 1885) al op de agenda stond. Wat we in dit verhaal missen is de sociale dimensie van de Vlaamse ontvoogdingsstrijd.

Wie ontvoogding zegt komt automatisch terecht bij de vakbonden, in de 20e eeuw de motor van heel wat sociale wetgeving. Al sparen de auteurs hier hun kritiek niet: de intern verdeelde socialistische vakbond krijgt een veeg uit de pan. Wat we evenwel niet lezen, is een verklaring voor de bijzonder hoge syndicalisatiegraad in België, zeker in een internationaal kader.

De thematische indeling van de hoofdstukken levert een solide en leesbare structuur op, al is de keuze van de besproken thema's niet altijd even duidelijk. Waarom wél geloof en vrijzinnigheid, en níét gezondheidszorg bijvoorbeeld? Ook de sociale positie van leerkrachten is geen evidente keuze, al levert dat wel het inzicht op dat we het beeld van de onderwijzer die samen met de pastoor en de burgemeester 'broederlijk' het dorp leidt, moeten nuanceren. 'De lokale machthebbers hadden de onderwijzer nodig om hun waarden te verdedigen, maar waren niet bereid hem tot hun leefwereld te laten toetreden.'²

De auteurs zijn gul met onderbouwde en genuanceerde conclusies en houden het boek leesbaar voor 'de kleine man'. De combinatie van beide maakt *België. Een geschiedenis van onderuit* pure leeswinst.

Gaëtan REGNIERS, freelancejournalist

- 1 Jan DUMOLYN & Tjen MAMPAEY (red.), *België. Een geschiedenis van onderuit*, Berchem: EPO, 2012, p. 12.
- 2 Jan DUMOLYN & Tjen MAMPAEY (red.), *België. Een geschiedenis van onderuit*, Berchem: EPO, 2012, p. 160.

Gent

Een geschiedenis van universiteit en stad, 1817-1940

Ruben MANTELS

Ruben MANTELS, *Gent. Een geschiedenis van universiteit en stad, 1817-1940*, Brussel/Gent: Mercatorfonds/UGentMemorie, 2013, 287 pp., ISBN: 978 94 623 0005 7.

Town and gown, universiteit en stad – er wordt bijna geen universiteitsgeschiedenis meer geschreven die geheel voorbijgaat aan de relatie tussen de twee. Meestal wordt wel enige aandacht besteed aan de universiteitsgebouwen, aan de rol die studenten en professoren in de stad spelen of aan het belang van een univer-

siteit voor de stad. Maar in de meeste gevallen blijft de geschiedenis van de instelling en van het onderwijs en de wetenschapsbeoefening het uitgangspunt van deze boeken. Heel verwonderlijk is dat niet, want die geschiedenissen worden doorgaans geschreven naar aanleiding van een jubileum. Ze zijn geschenken aan een jarige, en ze handelen in hoofdzaak over de jarige zelf.

Alleen al daarom is het te prijzen dat Ruben Mantels een boek heeft geschreven dat de soms warme, soms moeizame verhouding tussen de stad Gent en haar universiteit als onderwerp heeft. Gent wilde de universiteit graag en deed zijn uiterste best haar binnen te halen en te behouden, want een universiteit gaf aanzien en bracht leven, wetenschap en cultuur. Maar zij was ook een last, want de huisvesting van de universiteit kostte de stad veel geld.

Om met dat laatste te beginnen ... Gebouwen zijn het meest tastbare element in de relatie tussen stad en universiteit. Van de voor de smalle Voldersstraat te monumentale Aula uit 1826, het Palais de l'Université, tot aan de in 1942 voltooide Boekentoren op de Blandijnberg, het uitroepteken van de vernederlandste Rijksuniversiteit Gent, drukten zij hun stempel op het stedelijke landschap. In zijn behandeling van de geschiedenis van deze en andere universitaire gebouwen brengt Mantels ook enkele gebruikers en hun onderzoek tot leven. Zo waren de chemische proeven van professor August Kekulé er de oorzaak van dat de fruitbomen in de Voldersstraat vergeelden voordat ze vrucht droegen.

Mantels heeft in het algemeen een goed oog voor de menselijke maat in de gedeelde geschiedenis van stad en universiteit. Hij beschrijft de straten waar de hoogleraren, fabrikanten, advocaten en geneesheren woonden, de cafés waar de studenten kwamen, de boekhandels, variétés en andere gelegenheden die zij bezochten. Hij laat zien hoe door huwelijken tussen veelbelovende leerlingen en professorendochters geleerdynastieën ontstonden. Hij neemt de lezer mee naar de herensociëteiten aan de

Kouter, naar theater- en muziekkuitvoeringen, vervuilde en armoedige arbeiderswijken, op wandelingen naar buiten en roeitochtjes van studenten met hun meisjes. Dat doet hij met behulp van citaten uit een schat aan dagboeken, brieven, herinneringen, romans, gedichten en zelfs revues. Bij dat alles worden grote maatschappelijke thema's als de gevolgen van de industrialisatie, de 19e-eeuwse tegenstelling tussen het liberale Gent en de katholieke kerk en de vernederlandsing van de Franstalige universiteit niet veronachtzaamd.

De spanning tussen liberalen en klerikalen wordt bijvoorbeeld geschetst aan de hand van een van Mantels' protagonisten: de oudheidkundige August Wagener (1829-1896). Wagener komt naar voren als een docent die zich in het begin van zijn carrière ondergewaardeerd voelde, die te weinig verdiende om te kunnen trouwen. In 1858 werd hij door een liberale minister alsnog tot hoogleraar benoemd. Van 1863 tot 1878 was hij voor de liberalen schepen van Onderwijs en bracht hij in Gent een beperking van de kinderarbeid tot stand, lang voordat kinderarbeid bij wet werd verboden. Vervolgens was Wagener van 1878 tot 1895 beheerder-inspecteur van de universiteit. In zijn persoon liepen het bestuur van de stad en van de universiteit letterlijk in elkaar over. In die jaren kreeg Wagener te maken met de snelle ontwikkelingen in de wetenschappen en de groei van het aantal professoren en studenten, die noopte tot grootschalige nieuwbouw. De kosten daarvan kon de stad niet opbrengen, wat leidde tot moeizame onderhandelingen met de regering. Pas onder een liberale minister werd een staatssubsidie overeengekomen voor de bouw van een kolossaal Instituut voor de Wetenschappen. Dit gebouwencomplex is nog altijd te bewonderen in de Plateaustraat.

Nog veel pijnlijker voor stad en universiteit was de taalkwestie. Al vóór 1914 vormde de vernederlandsing van de universiteit in Gent een van de speerpunten van de Vlaamse beweging. Aan de universiteit zelf vond die gedachte

nauwelijks steun en het stadsbestuur moest er helemaal niets van hebben. De patstelling werd doorbroken tijdens de Eerste Wereldoorlog, toen de Duitse bezetter met de stichting van een Vlaamse Hoogeschool hoopte de Vlaamse bevolking aan zijn kant te krijgen. Slechts een klein activistisch deel van de flaminganten bleek bereid mee te werken. Na de oorlog sloeg de stemming snel weer om en kon de regering niet langer weerstand bieden aan de roep om een Nederlandstalige universiteit. Tegen de zin van de Franstalige Gentse elite werd de universiteit in 1923 bij wet tweetalig en in 1930 geheel vernederlandst. In 1928 had de staat ook al de financiering van de gebouwen op zich genomen. De universiteit was voor de stad eenvoudig te groot en te duur geworden.

Met de volledige vernederlandsing van het universitair onderwijs eindigt het boek. Volgens Mantels was de liefde tussen stad en universiteit voorbij, al bleven zij vrienden. Als criticus zou ik zeggen dat ook vrienden een relatie onderhouden. Daarover had ik ook nog graag gelezen. Een ander punt is dat door de thematische indeling sommige onderwerpen verspreid door de tekst een paar keer aan de orde komen. Dat doet het gemis van een register voelen in een overigens zeer geslaagd, goed geschreven en mooi geïllustreerd boek.

Peter Jan KNEGTMANS, departement Geschiedenis, Universiteit van Amsterdam

Marijke Van Hemeldonck

Socialiste en feministe

Els FLOUR

Els FLOUR, *Marijke Van Hemeldonck. Socialiste en feministe*, Brussel: Instituut voor Gelijkenis van Vrouwen en Mannen, 2013, 217 pp.

Met *Marijke Van Hemeldonck, socialiste en feministe* publiceert het Instituut voor de Gelijkenis van Vrouwen en Mannen het vierde boek in een reeks biografieën over het leven van bekende vrouwen. Marijke Van Hemeldonck was een voor de hand liggende keuze na Eliane Vogel-